

Zlatovez đakovačke narodne nošnje kao inspiracija za projektiranje kolekcije odjeće

Duić, Doriana

Undergraduate thesis / Završni rad

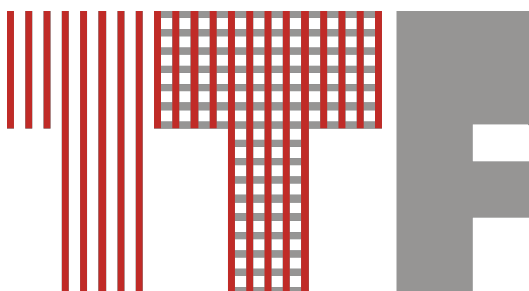
2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:201:056837>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-17**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno – tehnološki fakultet

Završni rad

**ZLATOVEZ ĐAKOVAČKE NARODNE NOŠNJE KAO INSPIRACIJA ZA
PROJEKTIRANJE KOLEKCIJE ODJEĆE**

Doriana Duić

Zagreb, rujan 2019. godine

Sveučilište u Zagrebu
Tekstilno – tehnološki fakultet
Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Završni rad

**ZLATOVEZ ĐAKOVAČKE NARODNE NOŠNJE KAO INSPIRACIJA ZA
PROJEKTIRANJE KOLEKCIJE ODJEĆE**

Doc. Dr. Sc. Irena Šabarić

Doriana Duić, 10509/TMD.

Zagreb, rujan 2019.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Smjer: Modni dizajn

Broj stranica: 63

Broj slika: 61

Broj literaturnih izvora: 10

Članovi povjerenstva:

1. ak. slik. graf. Marin Sovar, predavač, predsjednik
2. doc. dr. sc. Irena Šabarić, član
3. doc. dr. sc. Ksenija Doležal, član
4. izv. prof. dr. sc. Katarina Nina Simončič, zamjenik člana

Neposredni voditelj: Franka Karin, mag. ing. techn. text.

Mentor: doc. dr. sc. Irena Šabarić

SAŽETAK

Ovaj rad sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu pobliže se upoznaje narodna nošnja istočne Slavonije, točnije narodna nošnja Đakovštine. Ukratko se opisuje odijevanje cijeloga područja Đakovštine. Posebno se istražuje narodna nošnja Gorjana i Levanjske Varoši s naglaskom na Levanjsku Varoš i njezine pojedinosti. Glavna tema ovoga rada tako je tehnika zlatoveza na području Đakovštine, a proučava se kroz tradicionalno ruho Levanjske Varoši.

U eksperimentalnom dijelu ovoga rada prikazuje se kolekcija inspirirana ljepotom i bogatstvom slavonskoga zlatoveza i narodne nošnje Levanjske Varoši. Prikazuje se proces koji teče od skiciranja, istraživanja i stvaranja ideje, preko projektnih crteža koji prikazuju tehničke pojedinosti. Prikazana je kolekcija od 10 projektnih crteža, inspirirana ruhom Levanjske Varoši i zlatovezom izvezenih motiva korištenih u istoj. Krojevi za kolekciju također su inspirirani tom nošnjom te su modelirani i stvoreni da kroje suvremenu verziju izvornoga. Izrađena je konstrukcija i modeliranje jednoga odabranoga modela koji je realiziran te ukrašen tehnikom zlatoveza i odgovarajućim aplikacijama.

KLJUČNE RIJEČI: narodna nošnja, Đakovština, Levanjska Varoš, zlatovez, ukrašavanje

SUMMARY

This paper consists of two parts. In the first part we get to know traditional wear of east Slavonia, exactly traditional wear of Đakovština. Whole traditional wear of Đakovština is described briefly. Traditional wear in Gorjani and Levanjska Varoš is researched more closely with accent on Levanjska Varoš and its specifics. Main topic of this paper is technique of gold embroidery in area of Đakovština and its studied through traditional wear of Levanjska Varoš.

In the experimental part of this paper collection inspired by beauty and richness of slavonian gold embroidery and traditional wear of Levanjska Varoš is presented. We show the process which goes from sketching, researching and creating an idea, over project drawings which show technical details. The collection of 10 project drawings inspired by traditional wear of Levanjska Varoš and motives embroidered in gold used in it is shown. Cuts in this collection are also inspired by that traditional wear and are remodeled and created to fit in the modern version of the original. Construction and remodeling of one chosen model is made and embroidered in gold and decorated with haberdashery.

KEY WORDS: traditional wear, Đakovština, Levanjska Varoš, gold embroidery, decoration

SADRŽAJ

1. Uvod.....	6
2. Tekstilni proizvodi.....	7
2.1. Odijevanje.....	9
3. Đakovački vezovi.....	7
4. Đakovačka nošnja.....	10
4.1. Ženska nošnja Đakovštine.....	10
4.2. Muška nošnja Đakovštine.....	15
5. Zlatovez.....	18
5.1. Povijest zlatoveza na području istočne Slavonije..	18
5.2. Zlatovez Đakovštine.....	19
6. Gorjani.....	25
7. Levanjska Varoš.....	26
8. Eksperimentalni dio.....	35
8.1. Inspiracija.....	35
8.2. Konstrukcija i modeliranje.....	40
8.3. Izrada.....	45
8.4. Kolekcija.....	46
9. Zaključak.....	59
Literatura.....	60

1. UVOD

Hrvatska tradicijska kultura dijeli se na tri regionalna područja. Ovaj rad bavi se proučavanjem panonske kulturne zone, specifično vezano uz područje istočne Slavonije, točnije Đakovštine. Prvo se proučava koji su to tekstilni proizvodi vezani za ovo područje, te koje su tekstilne materijale koristili pri izradi tekstilnih proizvoda te aplikacija korištenih za ukrašavanje. Također se opisuju i i Đakovački vezovi, jedan od najvećih folklornih događaja u Hrvatskoj. Detaljnije se istražuju i opisuju osnovni odijevni predmeti i cjelokupno ruho vezano za područje Đakovštine. Opisuju se rubine, suknje, bluze, marame i dr. Spominju se i obuća, nakit i frizure. Na muškoj nošnji se ne zadržava. Nakon toga istražuje se tehnika zlatoveza. Počevši od same povijesti zlatoveza, kako je ta tehnika došla na naša područja, kako je prvo bila prihvaćena u svećeničkom ruhu i građanskoj odjeći, pa tek onda u ruralnim predjelima. Istražuju se i vrste zlatnog konca, odnosno žuto i bilo zlato te koje su tehnike najviše korištene u ukrašavanju odjevnih predmeta kroz tri osnovna veza, vez ubjeranjem, vez naskroz i vez preko podloge. Nakon toga se istražuju i neke načini ukrašavanja zlatoveza perlicama, stakalcima, katorima i dr. Motivi za zlatovez ovisili su o području na kojemu se zlatovez radio, ali i o osobnom ukusu te kreativnosti vezilje. To su najčešće bili stilizirani cvjetni ili biljni motivi. Nošnja Gorjana ne istražuje se detaljno. Opisuju se ukratko osnovni odjevni predmeti Gorjanskog ruha, a detaljnije se opisuje oglavlje Gorjana, odnosno oglavlje Ljelja, kraljica povorke. Nošnja Levanjske Varoši istražuje se u detalje. Levanjska ima i jednu posebnost, a to je rubina u cilo, rubina koja je izrađena od jednoga dijela, a ne od oplećka i skuti. Osim rubina, opisuju se i različite vrste pregača, marama i šamija koje se nose u svečanom ruhu. Šamije, odnosno oglavlja su bili prvi odjevni predmeti izvezeni zlatom. Još smo istražili i opisali dodatke kao što su rukavice, pojasevi, opisali smo i obuću i čarape. Na samom kraju se istražuju motivi koji su se koristili na području Levanjske Varoši. Osim korištenja već postojeće literature, prvi dio ovoga rada nastao je uz pomoć gospođe Ane Muhar, članice udruge „Šokačka grana“ koja je rođena i odrasla u Levanjskoj Varoši, te koja je vrlo ljubazno i detaljno opisala i pokazala svaki predmet vezan uz samu nošnju Levanjske Varoši, a koje je ona naslijedila od svojih roditelja i bliže rodbine.

2. TEKSTILNI PROIZVODI

Na području panonske kulturne zone, seljaci su se bavili preradom različitih sirovina koje su najčešće potjecale sa seljačkih posjeda ili iz prirode. Sama proizvodnja razlikovala se ovisno o proizvođaču. Neke od tih sirovina su npr. slama, šibljje, drvo, glina, životinjska koža i drugo.

Većina tekstilnih proizvoda izrađivala se kod kuće, primarno za odijevanje obitelji i opremanje kuće tekstilnim proizvodima.

U proizvodnji platna, primarno se koristio lan i konoplje. Tkalo se na tkalačkim stanovima, u ovim predjelima s vodoravno položenom osnovom. Potka se uplitala prstima, a potom se nabijala drvenim zupčastim pomagalom koje se naziva češalj.¹

Vezenje je najčešći način ukrašavanja tekstilnih proizvoda u panonskoj kulturi. Najčešća su dva načina vezenja, a to je brojem i pismom. Vez brojem je vezenje sa već pripremljenom podlogom, odnosno brojenjem niti podloge, dok je vez pismom slobodan način vezenja, bez praćenja kontura ili brojenja niti podloge. Neke od tehnika ukrašavanja tkanina su tehnika prebiranja. Tom tehnikom se motivi izvode na naličju tako što se pomoću daščice prebiru niti osnove. Tehnika koja se najčešće izvodi na području Moslavine, Posavine i Turopolja je tehnika šupljikavog prebiranja tkanine.

Pamuk, vuna ili svila su najčešća vlakna korištena za ukrašavanje platna. U Slavoniji se i rabila tehnika zlatoveza, odnosno vezenje zlatom. Zlatovez se može izvoditi preko papira ili naskroz. Naskroz je tehnika veza po pismu.

Platno nije jedina tekstilija, također se koristilo i vuneno sukno, materijal korišten u izradi zimске odjeće. Osim zimске odjeće, od vunениh tkanina izrađivali su se pokrivači, torbe i drugo. Za izradu pregača koristila se tehnika klječanja na kocke. Tom tehnikom se nekoliko kraćih niti potke prstima opletalo ili prekrivalo nekoliko niti osnove. Na sukno su još i našivali razne vunene aplikacije.

Za sjeverozapadnu Hrvatsku karakteristična je i čipka na batiće. Čipka se izrađuje ispreplitanjem niti namotanih na drvene drške, izrađuje se na jastuku s podloškom.²

¹ Čapo Žmegač, J. ; Muraj, A. ; Vitez, Z. ; Grbić, J. ; Belaj, V. , 1998. , 83-87

² Čapo Žmegač, J. ; Muraj, A. ; Vitez, Z. ; Grbić, J. ; Belaj, V. , 1998. , 89-90

U panonskoj kulturi bila je razvijena i djelatnost izrade obuće, odnosno opanaka. U ovim predjelima to su bili opanci-kapičari i izrađivani su od štavljene teleće ili goveđe kože. Štavili su ih hrastovom, brezinom ili johinom korom, dok je koža bila namakana u vrelu vodu kako bi bila što mekša i podatnija prilikom izrade. Kapica je bila izrađena od cjelovitog komada kože pa odatle i dolazi naziv opanci-kapičari.

Obuća se prodavala na raznim sajmovima, a tamo se osim obuće moglo pronaći i kožnih pojaseva, prsluka i razne kožne opreme za konje.³

2.1.Odijevanje

Kao već prethodno spomenuto, platno je bio glavni tekstilni materijal u izradi odjevnih predmeta ovog područja. Platno je uglavnom bilo domaće izrade, izrađeno od pamuka ili lana, odnosno žene su ga izrađivale kod kuće. Karakteristično za ova područja je to što se odjeća nije krojila, nego su se veći komadi platna spajali na rubovima i dodatno stezali ako je bilo potrebno.

Osim platnenih odjevnih predmeta, spomenuli smo i vunene, odnosno suknene, kožne i krznene.

Osnovni odjevni predmeti muškog odijevanja panonske kulture su košulja i gaće, katkad i prsluk do struka u ljetnom modalitetu, dok su u zimskom modalitetu uz to nosili i hlače, ogrtač i prsluci sa rukavima. Na nogama su motali raznobojne obojke umjesto čarapa i čizme u blagdansko vrijeme, dok su u svakodnevnom životu nosili već spomenute opanke.

Osnovni predmeti ženskog odijevanja su suknja, bluza i pregača. Kroz cijelu panonsku kulturu razlikovali su se po načinu ukrašavanja. Osnovnim predmetima možemo dodati i pojas, prsluk koji je bio ili do pasa ili do bokova i krzneni prsluk. Kapice su nosile samo udane žene, odnosno djevojke su je prvi puta stavljale tokom svadbenog obreda, a preko kapica nosili su se i rupci. Na nogama su nosile pamučne dokoljenice štumfi ili čarape od raznobojne vune. Isto kao i muškarci nosili su opanke. Žene panonske kulture nosile su i bogati nakit.⁴

³ Čapo Žmegač, J. ; Muraj, A. ; Vitez, Z. ; Grbić, J. ; Belaj, V. , 1998. , 97

⁴ Čapo Žmegač, J. ; Muraj, A. ; Vitez, Z. ; Grbić, J. ; Belaj, V. , 1998. , 136-143

3. ĐAKOVAČKI VEZOVI

„U srcu suncem obasjane Slavonije prepune žitnih polja, gdje katedrala svetog Petra stoji kao simbol grada, smjestilo se žarište tradicije u kojemu se svake godine okupi mnoštvo ljudi kako bi kroz pjesmu, ples i ruho slavilo tradicionalne običaje naših predaka.“(<https://djakovacki-vezovi.hr/>)

Prvi Đakovački vezovi održani su 1967. godine u povodu Međunarodne godine turizma. Prve vezove organiziralo je Turističko društvo na čelu s dr. Zvonimirom Benčevićem. Milan Rajković, tadašnji ravnatelj Ekonomske škole, dao je ime Đakovački vezovi. Sam program vezova nije se puno promijenio do danas. Program se sastoji od raznih priredbi i manifestacija, izbora ljepote, glazbeni program, gastro ponuda, konjički program i najveći događaj- smotra, odnosno povorka, folklornih skupina i zaprega s konjanicima kroz glavne ulice grada. Glavni dio Đakovačkih vezova odvija se na pozornici ispred Đakovačke katedrale.

U povorci folklornih skupina sudjeluju ne samo Kulturno umjetnička društva iz cijele Hrvatske, već i folklorne skupine Hrvata u inozemstvu. Povorka Đakovačkih vezova vrlo je bogato organizirani događaj gdje možemo ne samo naučiti o povijesti i načinu življenja naših predaka, educirati se o raznolikostima unutar naše jedne države, pa čak i o ljudima van nje koji jednako cijene stare običaje i tradicije svojih predaka, nego i odati počast radu, trudu i kreativnosti naših predaka.⁵

Slika 3. Konjička zaprega

⁵ <https://djakovacki-vezovi.hr/> (19.12.2018.)

4. ĐAKOVAČKA NOŠNJA

4.1.Žensko odijevanje

Ženska nošnja Slavonije, starovinska/starovjerska, vrlo je slojevita. Na nošnji vidljiv je jak rimski utjecaj. Sastojala se od rubine koja je bila u ulozi donjeg ruha te je pokrivala tijelo od ramena sve do gležnja. Osim rubine koja je proizašla iz rimske tunike, rimski utjecaj vidljiv je i u oblikovanju frizura ovoga područja – pletenice, perčin i druge koje su se preplitale od tankih pramenova i pričvršćivale na tjemenu.

Osim rimskog utjecaja, vidljiv je i utjecaj Turaka, odnosno Osmanlija i njihovo donošenje orijentalnog na ove područje što je vidljivo u izboru materijala i ukrasa. Vez raznobojnom živom svilom, zlatovez ili vez srebrnim nitima utjecaj su zapadnoeuropskih država.⁶

Zbog vrlo plodnog tla i bogatog uroda, vladalo je i obilje materijala za preradu u tekstilne materijale. Stoga su i nošnje vrlo često bile i vrlo gusto i sitno nabrane. U Đakovačkoj nošnji prevladava bijela boja, odnosno boja lana, kojoj su kontrastirali raznobojnim vezom i aplikacijama. Ovo područje posebno je i zbog bogatog ukrašavanja zlatnim i srebrnim nitima.⁷ Đakovačka nošnja, posebice ona koja je izvezena u zlatovezu se smatra jednom od najsvečanijih nošnji naših područja.

Osim zlatoveza, Đakovačka nošnja se razlikuje od ostatka Slavonije jer nošnja nije široka i vrlo je sitno nabrana. Kao već spomenuto, rubina/košulja je bila u ulozi donjeg ruha, međutim, neke rubine se svrstavaju u svečanu nošnju. Jedna od najsvečanijih rubina rađena je od domaće tkane svile za rukave i domaće pamučne tkanine za ostatak rubine. Još jedna takva rubina je rubina ukrašena tehnikom tkanja na dasci srmom zlatne boje. Rubina đerdanom i rubina zlatom naskroz nemaju svilene rukave ali se svrstavaju u svečane nošnje. Rubina koja ne pripada svečanim rubinama ukrašena je bijelim vezom i naziva se velika bilika. Isto tako i rubina crnom svilom ozdol i rubina vezenka pređicom.⁸ Rubina đendarom jer rubina čiji je donji dio ukrašen sitnim raznobojnim staklenim zrnica.⁹

⁶ Ivanković, I. i Šimunović, V., 2001., 74

⁷ Blašković, V., 1974., 49

⁸ Šabić, V., 2002., 12

⁹ Ivanković, I. i Šimunović, V., 2001., 76

Rubina zlatom ubjerana ukrašena je srmom boje zlata, metanim pločicama koje se nazivaju pulije te đendarima, staklenim zrcima. Izrađena je od, kao već spomenuto, svilene i pamučne tkanine domaće izrade. Na prsima je izrez koji se zatvara bijelim i crvenim vrpčama koje se protežu i na stražnju stranu vratnog izreza. Rubina je stisnuta u struku zlatom ukrašenom trakom. Donji dio je sitno nabran te je porubljen bijelom i plavom kupovnom šlingom. Duž skute vertikalno se protežu 4 reda ukrašena žutim zlatom. Rukavi su izrađeni od svile i ukrašeni zlatom i žutim đendarom.

Rubin do polak zlatom naskroz u pet vezova izrađena je od pamučne tkanine domaće izrade sa detaljima od kupovne čipke rađene na batiće i srme boje zlata. Skute su izrađene od nešto debljeg platna i do polovice suknje se proteže 5 vodoravnih pruga sa zlatnim ukrasima organskih motiva. Skuti su porubljene kupovnom čipkom. Na gornjoj polovici rukava nalaze se 4 stilizirana motiva karakterističnih slavonskih biljaka, također izrađena zlatovezom. Rukavi su također završeni čipkom.

Rubina đendarom u cjelosti je izrađena od pamučnog platna, ukrašena je đendarom, kako smo već napomenuli to su raznobojna staklena zrnca, matalnim kružnim pločicama i raznim trakama. Cijela rubina je nabrana od ramena do gležnjeva i skupljena u struku. Na skutama su četiri vertikalna reda sa biljnim motivima, a skute su porubljene kupovnom trakom. Rukavi su izrađeni od tanjeg materijala koji se naziva sotoš ili tančica. Ukrašeni su na tri mjesta stiliziranim biljnim motivima.

Velika bilka je rubina koja nema status svečane odjeće, odnosno nošnje, izrađena od pamučne tkanine i kupovne čipke i ukrašena bijelim vezom. Cijela rubina je sitno nabrana cijelom dužinom sa izrazito širokim rukavima, rađenim od dvije pola platna. Rubina je plavo-bijela, tako da bi se naglasio bijeli vez. Duž skuti su četiri pojasa izvezeni bijelim plošnim vezom i obrubljeni sa obje strane čipkom rađenom iglom. Skuti su porubljene kupovnom čipkom. Rukavi su ukrašeni bijelim vezom sa četiri motiva stilizirane grane.

Rubina crnom svilom ozdol također nema status svečane nošnje, izrađena je od pamučne tkanine domaće izrade, a vezena crnom svilom. Skute su uz rub izvezene stiliziranim biljnim motivima crnom svilom, a porubljene kupovnom čipkom. Rukavi su široki i u gležnjevima stisnuti kupovnom čipkom. Na gornjem dijelu rukava, ispod ramena su isto tako svilom izvezeni motivi.

Rubina vezenka pređicom, kao i sve rubine, izrađena je od pamučnog platna i izvezena pamučnim koncem. Ogranički motivi protežu se duž skute, na gornjem dijelu po jedan red sa

svake strane, a na skutima u pet redova. Svi su izvezeni plavim, crvenim i smeđim koncem, a skuti su porubljene kupovnom uskom trakom. Vratni izrez porubljen je uzicom izrađenom od bijelog i crvenog konca. Na rukavima su pojedinačni biljni motivi, a uz sam rub rukava izvezen je motiv vinove loze. Rukavi završavaju kupovnom čipkom.¹⁰

Donji dio rubine naziva se krilo, otparano je s ostatka rubine i djelomično raspeglanih nabora koji su sa stražnje strane sitno nabrani. Izrađena je od šest pola platna, a porubljena je sa uskom kupovnom čipkom.

Bluza nošnje Tomašanaca je izrađivana od kupovne svile. Ima svileni ovratnik s petljama od istoga materijala i ima našivenu traku od tkanine kojoj su izvučene nitit kako bi se dobile rese i zbog toga ovaj ovratnik je dobio naziv pucovani. Struk je povišen i stegnut pojasom koji na prednjem dijelu ima dva gumba i prišivenu traku na stražnjem dijelu od iste svile kao na ovratniku. Donji dio bluze se širi u sitnim faldama. Rukavi su ravni sa donjim dijelom podvrnutim i porubljenim svilenom trakom.¹¹

Roklja zlatom ubjerana je suknja izrađena od pamučne i svilene tkanine domaće izrade, porubljena zlatovezom. To je vrlo široka suknja, krojena od 6 svilenih i 1 pamučne pole i vezana uzicom malo iznad linije struka. Bijela suknja kojoj su odmah u tkanju utkani motivi jabuka i zvijezda tehnikom na dasku. Roklja je na porubu postavljena platnom koje je onda ukrasno prošiveno. Roklja je dio svečane nošnje Đakovštine i nosila se uz svilenu bluzu građanskog kroja, kao smo već prije spomenuli i uz svilenu pregaču.¹²

Pojas i pregače. Pojasi su bili uglavnom rađeni od pamučne tkanine domaće izrade i ukrašeni tehnikom ulaganja zlatne niti na tkalačkom stanu motivima trokuta. Dodatno su bili ukrašeni kružnim metalnim pločicama koje se nazivaju pulije. Pojas je obrubljen uskom bijelom vrpcom.

Srmena pregača izrađena od vune tehnikom u četiri niti i na dasku. Vunena osnova koja je protkana širim i užim srmenim pojasevima. Pri porubu su utkani motivi a porub je s tri strane živi rub.

Pregača glotana ukrašena je cik-cak uzorkom na bočnim stranama izrađenom od glota i uz rub je prišivena uska svilena vrpca koja se naziva ulamica. Nabrana je i veže se u struku vrpčama, nosi se preko rubine.

¹⁰ Šabić, V., 2002., 110-117

¹¹ Šabić, V., 2002., 122 i 132

¹² Ivanković, I., Šimunović, V., 2001., 76; Šabić, V., 2002., 121

Pregača žutom svilom izrađena je od svilene tkanine domaće izrade te ukrašena zlatnom srmom i pulijama. Donji dio suknje je plisiran, a iznad plisira našiven je pojas ukrašen zlatovezom. Bočne strane su također ukrašene zlatovezom te dodatno ukrašene pulijama.¹³

Oglavlja. Kao i u ostatku Đakovačke nošnje i u ogjavljima je prisutno to ukrašavanje zlatnim i srebrnim nitima, posebice u maramama i ogjavlju mladih udanih žena koje se naziva šamija.¹⁴

Marama žutom svilom izrađena je od svilenih niti rađenih u atlas vezu i ukrašen kupovnom svilenom čipkom. Trokutasto krojena, porubljena kupovnom čipkom i izvezena žutom svilom.

Marama svilena navezena đendarom izrađena je od bijele svilene tkanine domaće izrade i ukrašena đendarom - raznobojna staklena zrnca. Isto tako krojena je u trokut i obrubljena resama te uz rub ukrašena đendarom cvjetnim motivima.

Postoji više vrsta šamije ovisno o području s kojeg dolazi. Prva takva izrađena je od crne svile i ukrašena svilenim nitima raznih boja. Marama je do pola izvezena u obliku grana, dok je na drugoj polovici, odnosno uz rub, izvezena povezna kitica cvijeća. Pripada nošnji Vuke.

Druga verzija izrađena je na glotu, trokutasto izrađena i ukrašena bijelim svilenim vezom. Motivi izvezeni na ovakvim maramama zovu se na klas jer podsjećaju na klas, iako su to većinom drugi organski motivi. Pripada nošnji Gorjana.

Treća verzija šamije izrađena je od crnog samta, ukrašena zlatnom i srebrnom srmom, pulijama i đendarom. Motivi su prepoznatljivi motivi Slavonije, kao što su hrast, žirovi i žito. Pripada nošnji Punitovaca.¹⁵

Obuća. Žene su kao i muškarci nosili opanke, te vunene ili pamučne čarape. To se protezalo kroz cijelo područje panonske kulture. Osim opanaka, nosile su se i čizme u vrijeme blagdana koje su bile proizvod obrtnika. Specifičnost područja Slavonije su i drvene klompe koje su se nosile.¹⁶

Nakit. Nosile su narukvice koje se nazivaju šticle, izrađene su od bordo vune, ispletene su i nazubljenih rubova. Ukrašene su đendanom bijele boje.

Nakit kojim se ukrašava šamija se sastoji iz dva dijela. Cvjetovi su izrađeni od umjetnog cvijeća od tekstila te složeni u dvije kitice, izduženog oblika. Štrepe su ukrasi koji se sastoje od dva

¹³ Šabić, V., 2002., 123-124

¹⁴ Ivanković, I., Šimunović, V., 2001., 76; Šabić, V., 2002., 76

¹⁵ Šabić, V., 2002., 125-127

¹⁶ Ivanković, I., Šimunović, V., 2001., 16

dijela i slažu se jedan na drugi prilikom postavljanja na šamiju. Prvi dio je izrađen od kupovne čipke i složen u obliku cvijeća te ukrašen plastičnim bijelim i srebrnim zrnjem nanizanim na bakrenu žicu. Na to se slaže privjesak od tri niza zrnja te zvijzdolikih pločica koje su nanizane na konac, a cijeli privjesak je u bojama trobojnice.

Dukati. Ogrlica je izrađena od tekstila na koju su prišivene tri svilene trake u bojama trobojnice i na to su našiveni dukati, najčešće 5 velikih i 4 mala dukata. 2 dukata su brončana, a ostali su izrađeni od mjedi i pozlačeni.¹⁷

Osim dukata, nosile su se i šalange. Šalange su dvije ukrasne vrpce našivene na usku ogrlicu koja se nosi oko vrata. Izvezene su zlatom i padaju niz leđa, a dodatno su ukršene biserima i pulijama.¹⁸

Frizure. Frizure se razlikuju ovisno o dobi djevojke, odnosno žene. Djevojkama se kosa plela u dvije pletenice ispletene od mnogo pramenova i skupljene na zatiljku. Udavačama se plela jedna velika pletenica. Tu sada dolazi do razlike ovisno o lokalnoj kulturi. Kosa se odvajala i češljala ovisno o tradiciji sela, odnosno kraja, te se stražnji dio razdvajao u sitne ili veće pramenove, pleo u pletenice. Nakon toga se različitim tehnikama spajalo, šivalo, lijepilo, u određenu kompoziciju koja je također ovisila o tradiciji kraja. Specifičnost ovih krajeva je i uplitanje umjetnih pramenova kose. Frizura se dodatno ukrašavala cvijećem, novcem i drugo.¹⁹

Slika 4. Đakovačka nošnja- bluza, šamija, dukati i šalange

¹⁷ Šabić, V., 2002., 128- 129 i 131

¹⁸ Ivanković, I., Šimunović, V., 2001., 76

¹⁹ <http://narodni.net/tradicionalno-zensko-ukrasavanje-kose/> (21.12.2018.)

4.2. Muško odijevanje

Gornja odjeća. Kao osnovni odjevni predmeti nosili su se rubina i gaće/hlače. Rubina je izrađena od pamučnog platna domaće izrade, isto kao i ženska rubina. Ima dublji vratni izrez i mali stojeći ovratnik. Do pola prsa ukrešena je zlatnom srmom i metalnom dugmadi, dok je ostatak košulje sitno plisiran. Rukavi su u području zapešća također ukrašeni zlatom, te završavaju čipkom. Gaće su vrlo široke hlače rađene također od domaćeg pamučnog platna te su pri porubu ukrašene zlatom i porbuljene čipkom.²⁰

Kao dio zimskog modaliteta, nosile su se i suknene hlače/lače, koje su mnogo uže od ljetnih, odnosno, gaća.

Često su se preko toga nosili prsluci, posebice u svečanim prigodama. Izrađivani su od čohe, najčešće u crnoj, plavoj ili crvenoj boji. Nazivali su se lajbek, prusljek, frosluk i drugo.

Već smo spomenuli da je na ovim područjima bila i razvijena djelatnost prerade životinjske kože i krzna. Tako se nosio i kožuh/pršnjak, krznjeni prsluk bez rukava koji su nosili i muškarci i žene. Nadalje su se nosili i ćurdija/kudmen, prsluci sa rukavima. Prsluk nalik ogrtaču se naziva opaklija.

Reklja je suknjeni kaput nošen većinom u svečanim prigodama. Boje su varirale od čiste boje vune do modrih ili smeđih. Ukrašavali su se svilenim vezom, nekada i vunanim aplikacijama te matelnim gumbima.

Još se dodatno na suknjeni kaputić nosio i dugi ogrtač izrađen od tamnog sukna. Naziva se srdoma/srdođa i ukrašen je aplikacijama izrađenima od polikroma.

Oglavlja. Ljeti, ali i u svečanim prigodama, muškarci su nosili kupovni pusteni šešir koji se naziva škrlak/krljak/klobuk/kapa, vrlo specifičan šešir za cijelo područje Slavonije koji su još i dodatno ukrašavali dukatima, šumicom i smiljkom. Nekada su i nosili slamnate šešire prilikom rada na poljima. U zimskom modalitetu nosili su šubare izrađene od finijeg krzna, kao što je na primjer, krzno kune lasice.

Na ovim područjima, osim šešira, muškarci se nisu dodatno kitili.²¹

²⁰ Šabić, V., 2002., 120

²¹ Ivanković, I., Šimunović, V., 2001., 16

Obuća je ista kao i kod žena. Opanci, čizme u zimskom modalitetu i ponekad drvene klompe. Vunene čarape i vuneni obojci.

Slika 5. Slavonski šešir- klobuk

5. ZLATOVEZ

5.1. Povijest zlatoveza na području istočne Slavonije

Riječ zlatovez, izraz za tehniku vezenja „zlatnim“ koncem žute ili srebrne boje, koristi se tek od početka 20. stoljeća, a još kasnije je priznata u stručnoj literaturi. Razlikujemo dvije vrste niti zlata. Jendno je zlatnožute boje i takve niti zovu zlato ili žuto zlato, dok je drugo srebrne boje i zove se bilo, odnosno bijelo, zlato. Prvo su se niti izrađivale od svile ili od metalne žice, najčešće bakrene. Niti izrađene od prave svile bile su dugotrajnije, duže su čuvale sjaj i bile su skupocjenije dok su metalne niti brže gubila sjaj i bila su podložna koroziji te se za takva oštećenja govorilo „zlato je pocrnilo“. Od 80-ih godina prošloga stoljeća počelo se proizvoditi umjetno zlato koje se od originalnog razlikovalo po težini i po sjaju. Danas se na području Hrvatske ne proizvodi niti prodaje zlatni konac rađen na stari način, odnosno starinsko zlato kako se to kaže na području Đakova. Još samo nekolicina vezlija na području Đakova čuva par svitaka starinskog zlata.²²

U okolici Đakova i Županje za tu tehniku koristio se naziv zlatara, a u Gorjanima se za žene koje su vezle takvom tehnikom korsitio naziv zlaćenka illi zlatalijska. Pozlatinski vez, slavonski pozlatinski vez ili vez koji dolazi u ornamente pozlatinske ne odnosi se na tehniku vezenja zlatnim koncem, nego se ova tehnika izvodi pamučnom predom u boji, a konačni izgled podsjeća na pozlaćivani pa je pri tome i dobio takav naziv.

Vez srmom je vez sjajnim žutim ili bijelim koncem kojim je protkana suknena pregača, odnosno sukneno platno, a na suncu konac zbog svoje sjajne površine izgleda kao da je platno protkano zlatom ili srebrom. Vez srmom se također smatra pozlatinskim vezom, ali zlatovez i vez srmom su najčešći vezovi korišteni za svečano ruho na području Đakovštine.²³

Slavonke nisu poistovjećivale zlato i srmu. Zlato je bilo zlatne ili srebrne boje, tanko, ravno i visokog sjaja dok je srma bila istih boja kao i zlato, ali deblja i oštija, vidljivo uvrnuta i slabijeg sjaja.²⁴

²² Juzbašić, 2008., 5

²³ Juzbašić, 2018., 33-34

²⁴ Lechner, 2000., 150

Na području istočne Slavonije koriste, odnosno, koristili su se različiti izrazi za zlatom izvezenu odjeću. Tako se na području Đakovištine i Vinkovaca koristio naziv „sva u zlatu“. U Gorjanima se koristi naziv rubina vežena zlatom, zlato ili sva u zlatu dok se u Vrpolju govorilo zlatom po kajišu ako se vezlo na zasebnoj traci. Na području Slavonskog Broda se pak koristio naziv krpane zlatom ili zlatom krpanoj.

Na području istočne Slavonije, točnije na području Đakovštine, prvi tragovi zlatoveza javljaju se krajem 19. stoljeća nakon što je Marija Terezija u Đakovu osnovala Red sestara Sv. Križa. Redovnice su veliku brigu pridavale ukrašavanju svečanog misnoga ruha, ali i ostalih tekstilnih proizvoda za ukrašavanje crkve u tehnici zlatoveza.

Etnolog Marijan Gušić govori kako je zlatovez na područje Slavonije došao još za vrijeme turske vladavine na ovim područjima te kako su tehnike zlatoveza u kombinaciji s aplikacijama od srme te kako tehnika plosnog veza naskroz ima sličnosti s muslimanskim vezovima, a takvi utjecaji u tehnici i materijalima mogu dolaziti iz Turske ili Bosne.

Kako na području Slavonije svako selo, pa čak i neke obitelji imaju svoja pravila odijevanja i tipove odjeće, stoga postoje brojni tipovi vezenja, ukrašavanja odjeće i ostalog. Međutim, zlatni konac je bio vrlo skup te se koristio samo za izuzetno svečano ruho i ostalih predmeta.²⁵

Fotografije koje potječu s kraja 19. stoljeća prikazuju kako su se isprva nosili samo djelovi ruha ukrašeni zlatovezom kao što su marama ili oglavlje u paru s manje svečanim ruhom, a tek kasnije se zlatni vez koristi za cijelo svečano ruho.²⁶ Najčešće su to bila oglavlja, odnosno kapice kojima su se pokrivala udane žene, a u posebno svečanim prigradama i djevojke. Osim toga, zlatovez se koristio, kao i danas, u ukrašavanju npr. Zastava, grbova, vojnih oznaka i drugo.²⁷ Te kapice, odnosno oglavlja, sastojala su se od više slojeva rubaca koji su se slagali da bi oblikovali kapice. Gornji rubac je imao pažljivo raspoređene ukrase izvezene zlatovezom koji su ovisili o slaganju i time konačnom izgledu oglavlja.²⁸

²⁵ Juzbašić, 2018., 19-20

²⁶ Juzbašić, 2018., 29

²⁷ Juzbašić, 2018., 14-15

²⁸ Juzbašić, 2018., 16

5.2.Zlatovez Đakovštine

Na području Đakova poznata su dva tipa odijevanja. Đakovački stil na područjima zapadno od grada Đakova, a vinkovački stil u selima istočno od Đakova. Između ta dva stila postoje neke razlike kao što su na primjer to da se izraz zlatara na području đakovačkog stila koristio za svečanu odjeću cjelovitog kroja, odnosno rubinu i oplećak spojene u jednu cjenilu, a na području vinkovačkog stila taj se izraz koristio samo za svečana oglavlja ukrašena zlatovezom. Još jedna razlika u stilovima, a tiče se same tehnike vezenja je ta što se u đakovačkom stilu vezlo preko papira naskroz što je karakteristično za to područje te su cvjetni motivi sitniji i dodatno ukrašeni perlicama. U vinkovačkom stilu ti motivi su širji, katkada i za 2-3 centimetra te ukrane perlice nisu prišivene oko cijelih motiva, ali također mogu biti ispunjene svim vrstama perlica i đerdanima.²⁹

Postoje tri osnovne tehnike veza. Prvi je ubjerkanjem. Takvim vezom se zlatni konac provlači tehnikom tkanja. To se radi na način da se na pruženoj osnovi, prstima i čunkom, zlatne niti potke provlače kroz niti osnove. Tom tehnikom se najčešće ukrašavalo žensko ruho, posebice rubine i oplećka. Također su se tom tehnikom ukrašavali i ručnici ili kako se u Slavoniji kaže, peškiri, koje je mladenka poklanjala bližoj rodbini. Ovom tehnikom dobivaju se geometrijski motivi te se na takve odjevne predmete, odnosno uz takav vez se vrlo rijetko dodaju ukrasi za razliku od druga dva osnovna veza. Rubina ukrašena na takav način naziva se pulana rubina ili pulanka. Druga tehnika je vez zlatom naskroz i to je vez punim plosnim bodom. To je najskuplja tehnika jer je zlatni konac i na licu i na naličju, ali je jednostavnija tehnika te dugotrajnija. Prvo je potrebno preslikati motive koji će se vesti na podlogu, a to se radi isto kao i kod rupičastih vezova kao što su šlinganje ili toledo. Prvo se motivi pripreme na papiru, odnosno, motivi se prvo iscrtaju punom linijom na, najčešće, jarko plavom papiru te se potom iglom ubada papir te se bod preslikava na čisti proziran papir koji se postavljen ispod. Nakon toga se prozirni papir postavi na dio platna na kojem će se izvoditi zlatovez te se lagano pospe plavim prahom. Prah prodiere kroz rupice i na platnu ostavlja trag, odnosno linijske dijelove motiva. Ova vrsta veza najčešće se ne radi na drvenom okviru. Treća tehnika je vez zlatom preko papira. To je složenija tehnika jer se radi s dva konca, ali je i najčvršća tehnika. Motivi se iscrtavaju na podlogu, a potom se izrezuju od tvrdog kartona te se postavljaju, slažu na dio platna na kojem će se izrađivati vez. Međuprostor između motiva se popunjava drugim vrstama

²⁹ Juzbašić, 2008., 40

vezova te raznim aplikacijama. Ova tehnika se radi na drvenom okviru koji se naziva đerđef ili đerđe. Platno se zateže preko okvira i kako vezlije kažu da je platno dovoljno nategnuto tek kada lupneš prstom i čuje se zvuk, odjek. Nakon što se podloga izreže, na platno se pričvršćuje iglom i koncem, odnosno ishefta se ili se zalijepi ljepilom. Danas se to lijepi bilo kojim ljepilom, a prvotno se to radilo smjesnom napravljenom od brašna i vode. Zlatni konac je vidljiv s lica tkanine, a drugi konac je na naličju. Zlatni konac se prebacuje preko podloge, a s desnom rukom običnim koncem obuhvaćamo zlatni konac te ga zatežemo preko rubova kartona. U novije vrijeme, zlatovez se izrađuje i strojno. Motivi se programiraju računalno te ih stroj potom izveze zlatnim nitima. No ovom tehnikom se vrlo teško može postići vez preko podloge, zahtjeva veliku vještinu kako bi se postigao dobar rezultat, većinom je to klasični, plosni bod.³⁰

Slika 6. Vez ubjeranjem

Copyright © Zlatovez.com

³⁰ Juzbašić, 2018., 39-49

Slika 7. Vez naskroz

Copyright © Zlatovez.com

Slika 8. Vez zlatom preko papira

Copyright © Zlatovez.com

Također postoje i razni oblici u izvedbi, odnosno kombinacija više tehnika veza. Tako na primjer oblici mrežice, šahovnice i sl. imaju naziv katori. Katori se izvode na način da se jedan

dio tog šahovskog polja radi vezom preko papira, dok se praznine rade vezom naskroz. Danas se te praznine ispunjavaju i raznim ukrasima, perlicama i dr.

Slika 9. Detalji marame za vrat bogato izvezene zlatovezom preko papira i ispunjene katorima

Iz zbirke Dragana Dražića iz Selne.

Foto: Zvonimir Tanocki, 2015.

Osim katora, specifični su i uresi koji se nazivaju prstenki. To su uresi se oblikuju od konca koje se namata oko prsta te se lančanim bodom i koncem prelazi preko prstena kako bi se kolut učvrstio. Taj kolutić se onda pokriva zlatnom niti. Danas se ti kolutići više ne izrađuju od konca, nego se kupuju plastični ili metalni. Na taj su se način najčešće ukrašavali rubovi cvjetnog motiva kako bi se ispunile praznine na platnu. Na području Đakovštine također su se koristila četvrtasto ili okruglo oblikovana zrcala. Ogledalca daju dodatnu svjetlucavost i sjaj ruhu, a uz to je štitilo djevojku ili snašu od zlih uroka jer tko bi pogledao u nju oči bi mu se zamaglile od odsjaja zrcala i ne bi mogao baciti urok. Zlatovez se također ukrašava elektrikama. Elektrike su perlice najčešće u crvenoj, plavoj ili zelenoj boji ili tzv. Biseri, odnosno perlice u sedefino bijeloj boji. Također se pojavljuju i staklena zrna zvana mlični biseri. Vrijedi još spomenuti i metalne pločice pulije koje su već spomenute ranije u tekstu. Osim svih vrsta ukrašavanja ruha, imamo i još jednu kombinaciju tehnika, ali ova nije kombinacija dvaju tehnika veza zlatom, nego spoj čipke i zlatoveza. Takvo ukrašavanje se ne spominje često, ali na taj način su se

ukrašavali donji djelovi ženskog ruha, odnosno skuti. Najčešće je to spoj tehnike šlinganja i zlatoveza koji su se prije radili ručno, a danas se sve to izrađuje strojno. Ta čipka koja se prišiva na donji dio ženskog ruha se naziva zlatim cokne. Svi ti dodatci doprinose stilizaciji, gustoći i bogatstvu veza.³¹

Slika 10. Razne vrste perlica za zlatovez

Na čitavom području nizinske Hrvatske najčešće se nalaze biljni, životinjski, geometrijski, antropomorfni i sakralni motivi. Osim umjetničkih stilova određenog doba, ornamentika koja se vezla je bila i iskaz kreativnosti i iskaz umjetničkog dara vezlije. Vezom, odnosno motivima se pokušavalo prikazati bogatstvo obitelji, ugled i status u široj društvenoj zajednici. U izradi ruha najčešće su korišteni biljni i geometrijski motivi, a nešto manje životinjski i antropomorfni. Sakralni i biljni koristili su se za misno ruho i crkveni tekstil.

³¹ Juzbašić, 2008., 7-8

Na području Slavonije najviše su se koristili motivi šumskih polodova i lišća drveća kao što su žir i list hrasta, žito, djetelina i dr. Od cvjetnih motiva najčešće se pojavljuju ruže, tulipani, različci, mak, pupoljci i dr. Također su tu i jabuke, trešnje, šljive, kruške, grožđe i ostalo voće koje se najviše uzgajalo na ovom području. Vezlije su pokušavale što vjernije prenjeti motive koje su vezle. Također, ti motivi karakteriziraju kraj u kojem se veze taj motiv, na primjer, u Slavoniji se se na ručnike vezli motivi konja, seoskih kola, đerma i dr. Osim toga ima i motiva kao što je na primjer hrvatski grb koji simbolizira domoljublje, srce koje simbolizira ljubav i slično.³²

Slika 11. Slavonski motivi – zlatovez Katice Horvat

³² Juzbašić, 2018., 103-104

6. GORJANI

Gorjani su najpoznati po Ljeljama. Ljelje je hrvatski duhovni obred kojim djevojke nastoje prizvati dobar urod polja. Na čelu povorke s dijevojke koje se nazivaju kraljevi, nose cvijetna ogjavlja i mačeve.³³

Kao gornje ruho Gorjana opisali smo žensku bluzu građanskog kroja, izrađenu od kupovne svile i suknju, roklju, izrađenu od domaćeg pamučnog platna i svilene tkanine. Također smo objasnili i srmenu pregaču, maramu, šamiju, izrađenu od samta i urešenu zlatnom i srebrnom srmom te narukvice, šticke.

Nošnja Gorjana posebno je poznata po ogjavlju, kapama za Ljelje. Kapa za Ljelje je izrađena od muškog šešira koje je u potpunosti prekriven umjetnim cvjetovima. Neko cvijeće predstavlja ruže, na bočnim stranama je po jedan cvijet sa biserom. Uz obod s prednje i stražnje strane umetnuto je po jedno zrcalo. Na stražnjoj stani je umetnuto nekoliko svilenih traka raznih boja, a na vrhu kape umetnuto je kovilje.³⁴

Slika 12. Gorjanske Ljelje, kraljice povorke

³³ Blašković, V., 1974., 53

³⁴ Šabić, V., 2002., 130

7. LEVANJSKA VAROŠ

Narodna nošnja Levanjske Varoši nosila se još i u selima Musić, Slobodna Vlast, Trnava, Kondrić, Đakovački Selci, Đakovačka Satnica, Drenje, Pridvorje, Semeljci, Kešinci, Koritna, Široko polje, Vuka, Beketinci, Gorjani, Tomašinci, Punitovci, Čepin i Čepinski Martinci. Razlike od sela do sela bile su minimalne. Gornji sloj nošnje sastojao se od rubine, pregače, marame, šamije i pojasa. Specifično za ovu nošnju, odnosno, nošnja nošena u navedenim selima je posebna zbog toga što je rubina rađena iz jednoga dijela. Takva rubina se naziva rubina u cilo. Rubina u cilo rađena je od domaćeg pamučnog platna, krojena iz šest pola platna³⁵, pet za leđni i jedan za prednji dio. Stražnji dio je izrađen od sitnih faldi dok je prednjica ravna. Dužina se mjerila prema visini žene koja ju je nosila, a u pravilu rubina mora sezati do gležnjeva. Gornji dio rubine, inače oplećak u ovom slučaju spojen s skutima, rađen je od četiri pole platna i cijeli je nafaldan. Svaki rukav je rađen od dvije pole platna te nafaldan u ramenima, a na donjem dijelu stegnut vezicom. Rukav u pravilu seže do vrhova prstiju. Svaka pola platna spajana je raspletom ili kako se kaže na ovim područjima, rasplitom. Rasplet je tehnika odvajanja niti ruba tkanine te spajanje istih tvoreći uzorak koji podsjeća na čipku. Na porub skute i rukava prišivala se kupovna čipka, a na ovoj rubini vez je bio bijele boje kako se ne bi stavljao pre veliki naglasak na rubinu nego na ljepotu zlatoveza koji dolazi na rubinu. Sav vez je bio rađen naskroz, čak i zlatovez. Za svečanije prigode na rubinu u cilo su se prišivale trake zlatoveza izvezenog na posebnoj traci i ručno se prišivale za rasplet, a poslje nošenja parale i skidale. Razlog tome što se to naknadno prišivalo je taj što se rubina prala, a zlatovez se ne smije prati kako metalizirane niti ne bi pustile hrđu na ostatak materijala te na taj način uništile rubinu. Rukavi su se vezali najčešće iznad lakta te se ostatak materijala puštao da pada preko te kupovne čipke. Vezalo se u području lakta kako bi se pokazale šticle. Šticle su crvene rukavice ukrašene perlicama, a nosile su se isključivo kao ukras i kao pokaz bogatstva obitelji. Na rukave su se također prišivale trake zlatoveza. Ovu rubinu nosile su većinom samo starije žene.

³⁵ Jedna pola platna iznosi- 45-55 cm

Slika 13. Nošnja Levanjske Varoši

Osim rubine u cilo, nosila se i rubina vezenka. Rubina vezenka mogla je biti izvezena crnim pamukom, koncem u boji ili svilom u boji. Moguće su i kombinacije kao što su na primjer vezenka pulijama i svilom, što je bila svečanija rubina ili vezenska bilom svilom i zlatom. Te vezenke bile su lakše za održavanje. Vezenske crnim koncem nosile su starije žene, dok su djevojke većinom nosile kombinaciju crvene i crne ili crveno plave. Vezenska je istoga kroja kao i rubina u cilo, razlika je jedino u vezu. Treba napomenuti i da se na ovim područjima više koristila čipka nego šlinga na porubima. Šlingalo se više na vinkovačkom području. Ove dvije rubine nisu se često nosile kao svakodnevna odjeća, one pripadaju svečanom ruhu, dok su se svakodnevno nosile crne skute i oplećci ili bluže kako se bijele rubine ne bi prljale i na taj način bile lakše za održavanje. Rubine su se prale u lužnatim i sapunskim otopinama u koritima u polegnutom stanju, a taj proces pranja i ispiranja trajao je i po nekoliko dana. Nakon pranja falde na rubini su se oper ručno nabirale i heftale te se rubina polagala i na falde bi se poslagale cigle dok se rubina ne osuši. Jedino se na taj način falde mogu očuvati kakve one jesu.

Slika 14. Detalji sa crne vezenke- održavanje faldi

Vlasništvo Ane Muhar

Slika 15. Rukav vezenke

Vlasništvo Ane Muhar

Slika 16. Detalj s rukava

Vlasništvo Ane Muhar

Preko rubine se nose pregače, odnosno kako se kaže pregač. Pregač je kraći od rubine 1-2 cm, dovoljno da se vidi porub rubine. Širina pregača je 1,5- 2, u gornjem dijelu je provučena traka koja se sezala oko struka, pregač se nabirao tako da tih 2 metra tkanine seže od jedne bočne strane do druge. Boja pregača nije zadana, većinom u kontrastu sa bluzom za rad, a u svečanim prilikama crni svileni pregač ukrašen svilom, zlatom ili đerdanom. U pravilu je bilo da idu u kombinaciji rubina zlatom i pregač zlatom i drugo. Pregač je većinom bio izvezen samo po bočnim stranama i vrlo rijetko po sredini. Motivi u pravilu moraju biti veličine dlana i moraju biti usklađeni s motivima na rubini, marami i šamiji.

Ispod rubine se ne nosi rublje, nose se samo skute koji su dosta kraći od rubine te su štirkanе i imau vez pri dnu, a ispod tih skuta nosile su se još jedno obične skute koje nisu bile štirkanе niti izvezene. Razlog svemu tome je kako se rubine ne bi znojile i prljale te se na taj način ne bi morale često prati.

Na pregač se nosio pojas. Pojas nije strogo zadan, ali najčešće su to tri varijante. Prva je samteni pojas izvezen zlatom, koji se nosio za svečane prigode. Drugi je pojas tkanica u raznim bojama koji se najčešće nosio, može se nositi i u svečanim prilikama isto kao i svakodnevno i treći je tkani pojas u bojama trobojnice koji se nosio kada je indetitet Hrvata bio ugrožen.

Slika 17. Pojas tkanica

Vlasništvo Ane Muhar

Na gornji dio rubine stavljao se čošak. Čošak je marama koja se nosila preko ramena i vezlana na poručju prsa ili struka. Čošak je najčešće bio od kupovnog platna ili svile te je bio krojen u kocku ili u trokut, a nosio se na način da se presavije dijagonalno, ukoliko je bio krojen dijagonalno, te se središnji vrh pusti da pada niz leđa, a dva kraka se na prednjici provuku kroz otovor na rubini te se povežu trakama s rubine ili se krakovi čoška umetnu u pojas. Ovaj drugi način, ubacivanje krajeva marame u pojas se rjeđe primjenjivao zato što se na taj način skrivala, umanjivala ljepota rubova marame, ukoliko je imala rese. Veličina marame je ovisila, ali najčešće je sezala do prsa, nešto rjeđe do struka. Čošak se katkada nosio i kao marama za glavu ili kao pokrivalo za šamiju kada pada kiša. Postoji više vrsta marama, čoška, a neke od njih su marame zetiranke, kupovne marame s otisnutim motivima. Tu su i marame prandare. Prandare su rađene od svile i imaju rese na rubovima. Ukrašene s utkanim motivima ili ukrašene zlatovezom i raznim perlicama. Mogle su biti kupovne ili ručno rađene, poslije Prvog svjetskog rata su se i kupovale, a prije toga sve je bilo većim dijelom ručno rađeno. Osim marama prandara imamo i marame plavuške koje su se nosile u vrijeme korizme i koje su također bile kupovne s otisnutim uzorkom. Postoje razne vrste čoškova, ovo su samo neki primjeri koji pokazuju kako razne prigode zahtjevaju različite načine izrade i izgled, oblike marama. Treba napomenuti kako se i prije 20. stoljeća njegovao rijetki vez, naglasak se stavljao na ljepotu samoga motiva, dok se razvitkom strojnog vezenja sve više počelo kititi čoškove i šamije do

toga da naglasak više nije bio na ljepoti motiva nego na ljepoti ukrašavanja. Ispod marama se nosio podmaramak koji je štitio odjeću od znoja i koji se mogao lako prati i održavati.

Na nogama su se nosili opanci za svaki dan kao i u ostatku Hrvatske, a u svečanim prigodama su se nosile sandale slične opancima samo malo otvorenije i izrađene od više vrsta kože te spajane šavovima. Čarape su se nosile štrikane vunene čarape, boja nije ni o čemu ovisila, mogla je biti i prirodna boja vune, a neki su ih i bojali. Za iznimno svečane prigode su se nosile bijele pamučne čarape. Još su se i nosile čičkane crvene vunene čarape na mustre. Nosile su ih isključivo neudane djevojke, a bile su pokazatelj bogatstva obitelji jer si nije svatko mogao priuštiti pamučne čarape jer su one najpotrošniji odjevni predmet.

Na ovim područjima kosa se nije pokazivala. Mlade djevojke su nekada povezivale kosu u pletenice i pokazivale bi dio nje, dok udane žene nikada nisu pokazivale kosu, cijela je bila prekrivena. Kosa se pokrivala šamijom. Naravno, ispod šamije su ne nosile potkape kako se šamija ne bi znojila i prljala jer se šamija ne pere. Prvo ide potkapa sa kotačem. Potkapa je rađena od bijeloga domaćeg platna s kotačem na stražnjem dijelu. Kotač je služio da bi šamija ljepše stajala, ali i kao svojevrsni držač marama jer se za njega privezivala marama ukoliko se htjelo podići maramu i potkapu sa vrata malo više gore. Kotač se radio od komada platna koji se namakao u vosak i zavrtao, stezao kako bi se dobila čvrsta masa okruglastog oblika. Danas se koriste razni materijali, kao što su na primjer povezane najlon čarape. Nekada se i preko potkape nosilo i crno povezalo koje je dodatno trebalo čuvati šamiju. Crno povezalo se nosilo i na svakodnevnoj bazi. Šamije su bile rađene od pliša, samta ili glota. Šamije su većinom nosile udane žene ili djevojke u iznimno svečanim prigodama. Postoji mnogo vrsta šamije i načina ukrašavanja iste. Specifično za Levanjsku Varoš je to što se šamija najčešće vezna srebrom, odnosno bilim zlatom, vrlo rijetko se vezlo žutim. Zlatara ritka je zapravo najstarija šamija, odnosno, rekli bi da je i naj originalnija šamija. Zlatara ritka nije cijela izvezena, odnosno nije previše dodatno ukrašavana raznim aplikacijama, a i vez je dosta suptilan. Sve šamije su vezene naskroz, ne vezu se preko podloge. Zatim imamo i zlataru naskroz koja je cijela izvezena i ima još dodatno aplikacije. Šamija bilom svilom se nosila zimi i za manje svečane prigode, dok su prve dvije spomenute iznimno svečane šamije. Imamo i šamiju na zobove, kako se to govori na području Levanjske. Šamija na zobove ukrašena je duguljastim perlicama koje podsjećaju na žito ili rižina zrnca, a prikazali smo ih ranije u tekstu. Imamo i šamiju ukrašenu zrcalima, ogledalcima. Šamije su prvi odjevni predmet koji se počeo ukrašavati zlatom na ovim područjima.

Slika 18. Šamija zrcalcima po glotu – 1926. godine

Vlasništvo Ane Muhar

Slika 19. Šamija bilom svilom

Vlasništvo Ane Muhar

Slika 20. i 21. Zlatara ritka- prednja i stražnja strana

Vlasništvo Ane Muhar

Motivi korišteni u zlatovezu Levanjske Varoši bili su stilizirani cvjetni motivi ruže, tulipana, maka, biljni motivi loze, hrasta, žita, rjeđe i žireva. Motivi su bili veličine dlana na marami i pregači. Najčešće je samo rub izvezen i rjetki vez po sredini. Ručni vez njeguje manju količinu motiva, dok se strojnim vezom bogato nižu motivi. Pregača, marama i rubina bi trebale imati usklađene motive, odnosno, trebao bi se odabrati i koristiti samo jedan motiv za cijelo ruho.³⁶

Slika 22. Djelovi nošnje Levanjske Varoši

³⁶ Gosp. Ana Muhar, članica udruge „Šokačka grana“

8. EKSPERIMENTALNI DIO

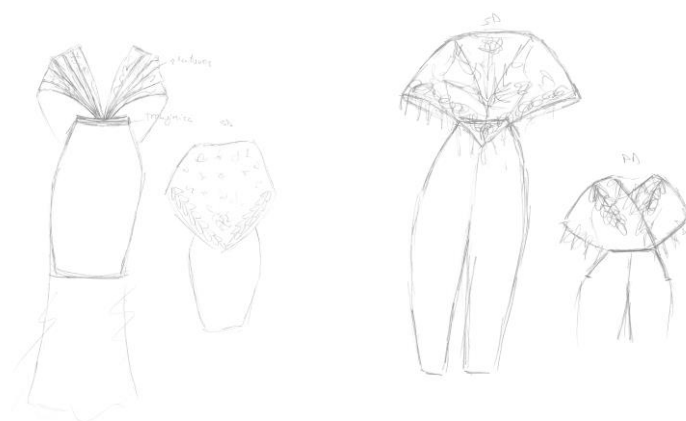
Eksperimentalni dio ovoga rada sadrži skice koje su inspirirane narodnom nošnjom obrađenom u prvome dijelu. Nakon skica, prikazuje se i objašnjava projektni crtež odabranog modela za realizaciju te se prikazuje i ukratko navode osnovne informacije vezane za konstrukciju i modeliranje. Ukratko se objašnjava i proces izrade odabranoga modela. Na kraju se prikazuju svi projektni i modni crteži, odnosno prikazuje se cijela kolekcija te se prikazuju i fotografije realiziranog modela.

8.1. Inspiracija

Kolekcija od 10 modela inspirirana je krojem narodne nošnje Levanjske Varoši, prvenstveno šamijom i njenim omatanjem oko tijela. Motivi izvezeni zlatovezom inspirirani su slavonskim motivima koji su se vezli na ovim područjima. Crna i plava boja modela su odabrane kako bi naglasak bio na zlatnom koncu. Krem boja nekoliko modela inspirirana je prirodnom bojom lana, odnosno lanenog platna.

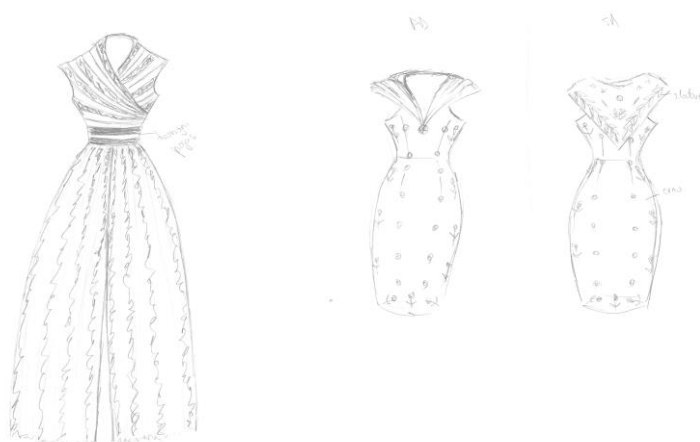
Slika 23. Razrada ideja – skice; model 1 i 2

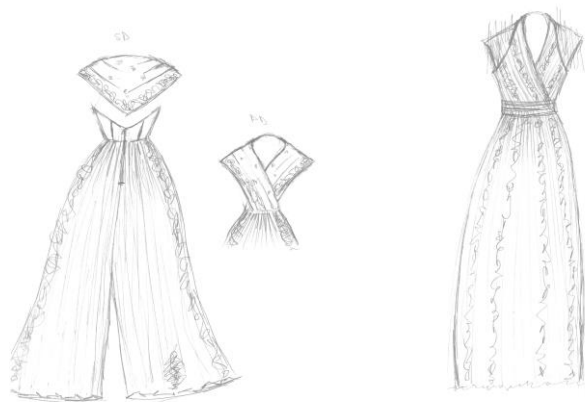
Slika24. Razrada ideja – skice; model 3 i 4

Slika 25. Razrada ideja – skice; model 5 i 6

Slika 25. Razrada ideja – skice; model 7 i 8

Slika 26. Razrada ideja – skice; model 9 i 10

Slika 27. Razrada ideja – skice; model 11 i 12

Slika 28. Razrada ideja – skice; model 13 i 14

Slika 29. Razrada ideja – skice; model 15 i 16

Slika 30. Razrada ideja – skice; model 17 i 18

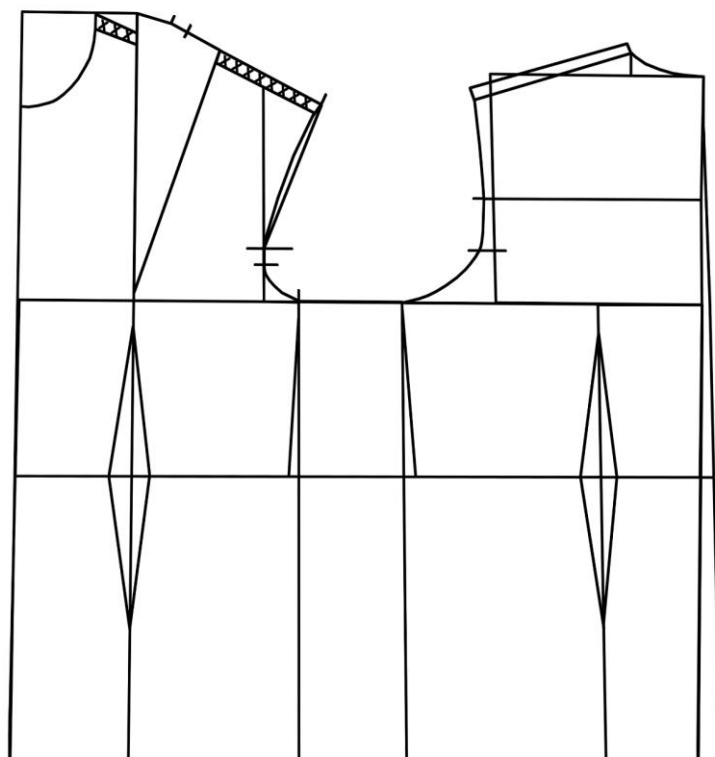
8.2. Konstrukcija i modeliranje

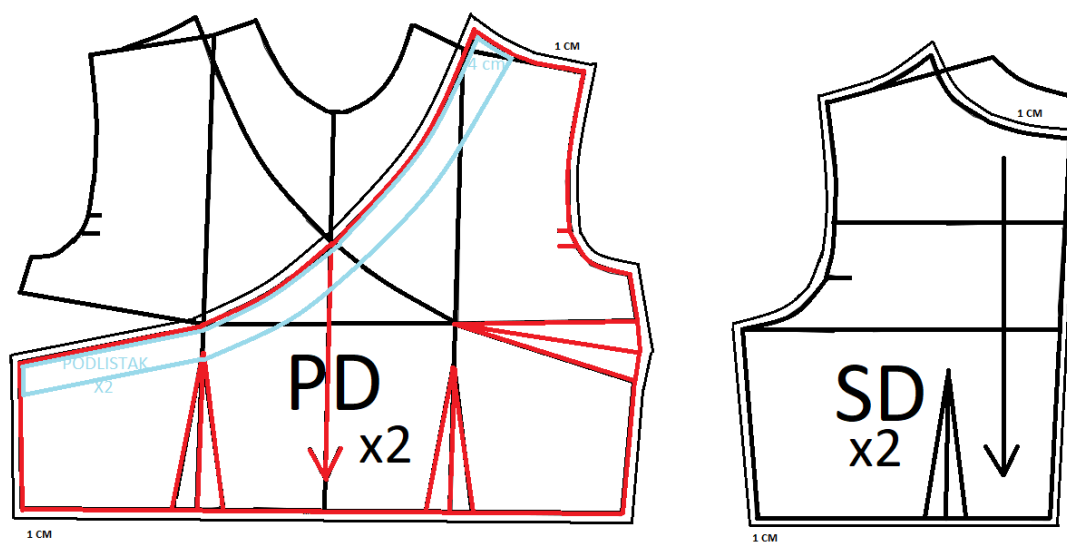
Slika 31. Odabrani model za konstrukciju

Model kombinezona kojemu je gornji dio konstruiran iz dva djela, odnosno na preklop. Rameni šav od 10 cm te ušitci koji se nalaze u području struka i 4 cm ispod linije orukavlja kreću se do vrha grudi. Preklop prati ušitak ispod orukavlja. Motivi izvezeni zlatovezom širine su 8 cm i kreću se duž vratnog izreza, odnosno preklopa gornjeg dijela na stražnji dio. Na stražnjem dijelu šav je po sredini leđa zbog dodatnog strukiranja te su ušitci sa svake strane u području struka. Donji dio su klasične hlače s dvosturkim naborom umjesto ušitka. Svaki nabor širine je 6 cm. Kosi džepovi udaljeni su 3 cm od bočnoga šava. Na stražnjoj strani nalaze se dva ušitka. Hlače se šire od linije koljena do dužine. Širina nogavica je 60 cm. Odjevna veličina 46, a mjere prema kojima se izrađuje model su Og 104 cm, Os 91 cm, Ob 114 cm, a Tv je 162 cm. Temeljna konstrukcija ženske bluze i ženskih klasičnih hlača rađena je prema knjizi *Tehnike konstrukcije i modeliranja odjeće* autora Ujević D., Rogale D., Hraslinski M.³⁷

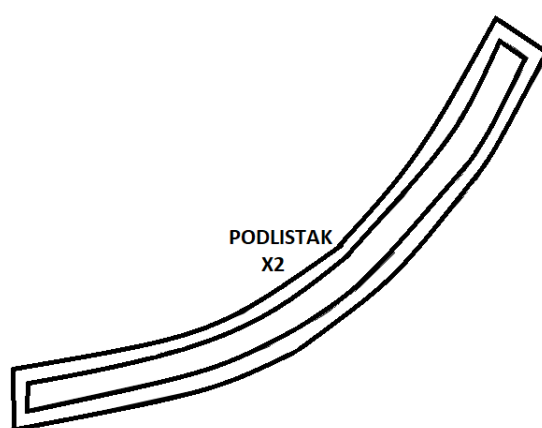
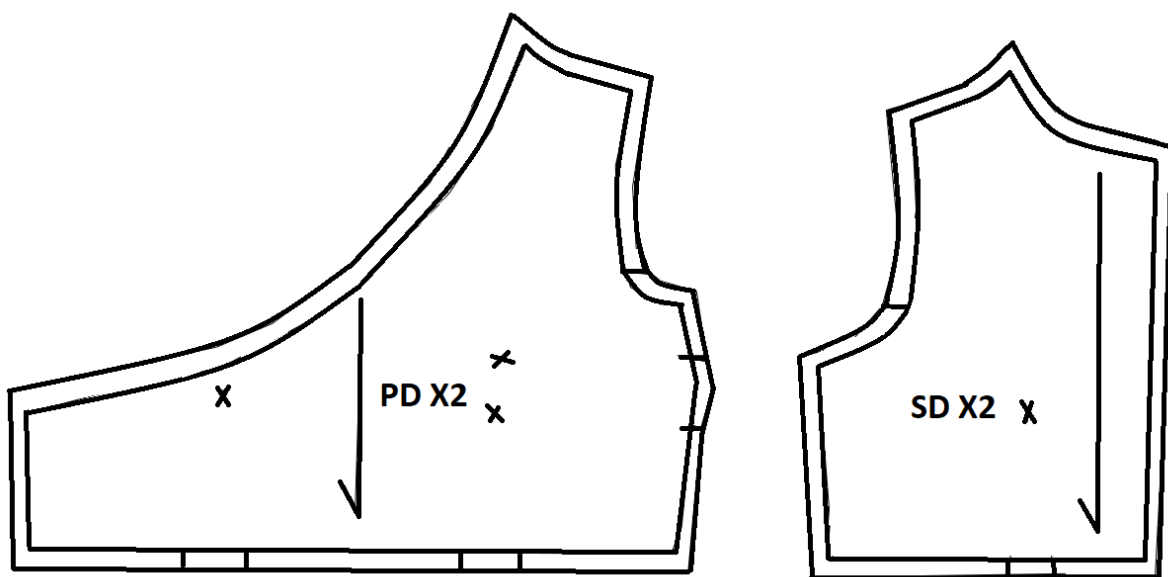
³⁷ Ujević; Rogale; Hralinski., 2010., 95-97 i 129-130

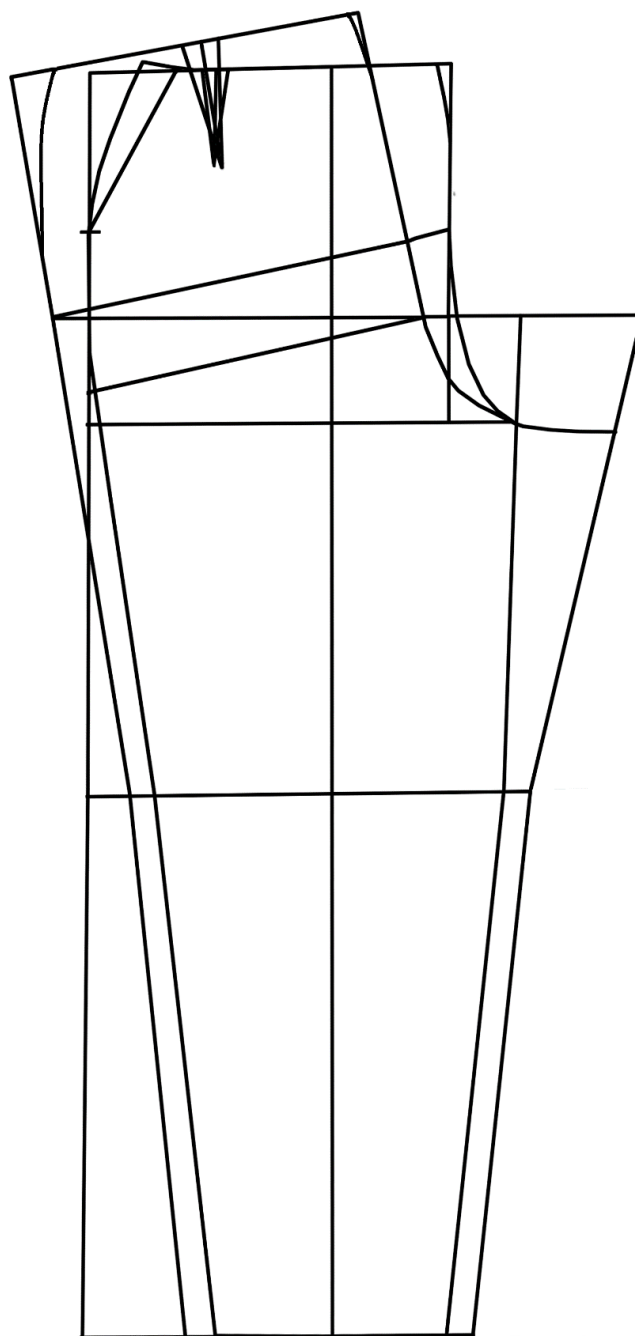
Slika 32. Konstrukcija klasične bluže s prsnim ušitkom

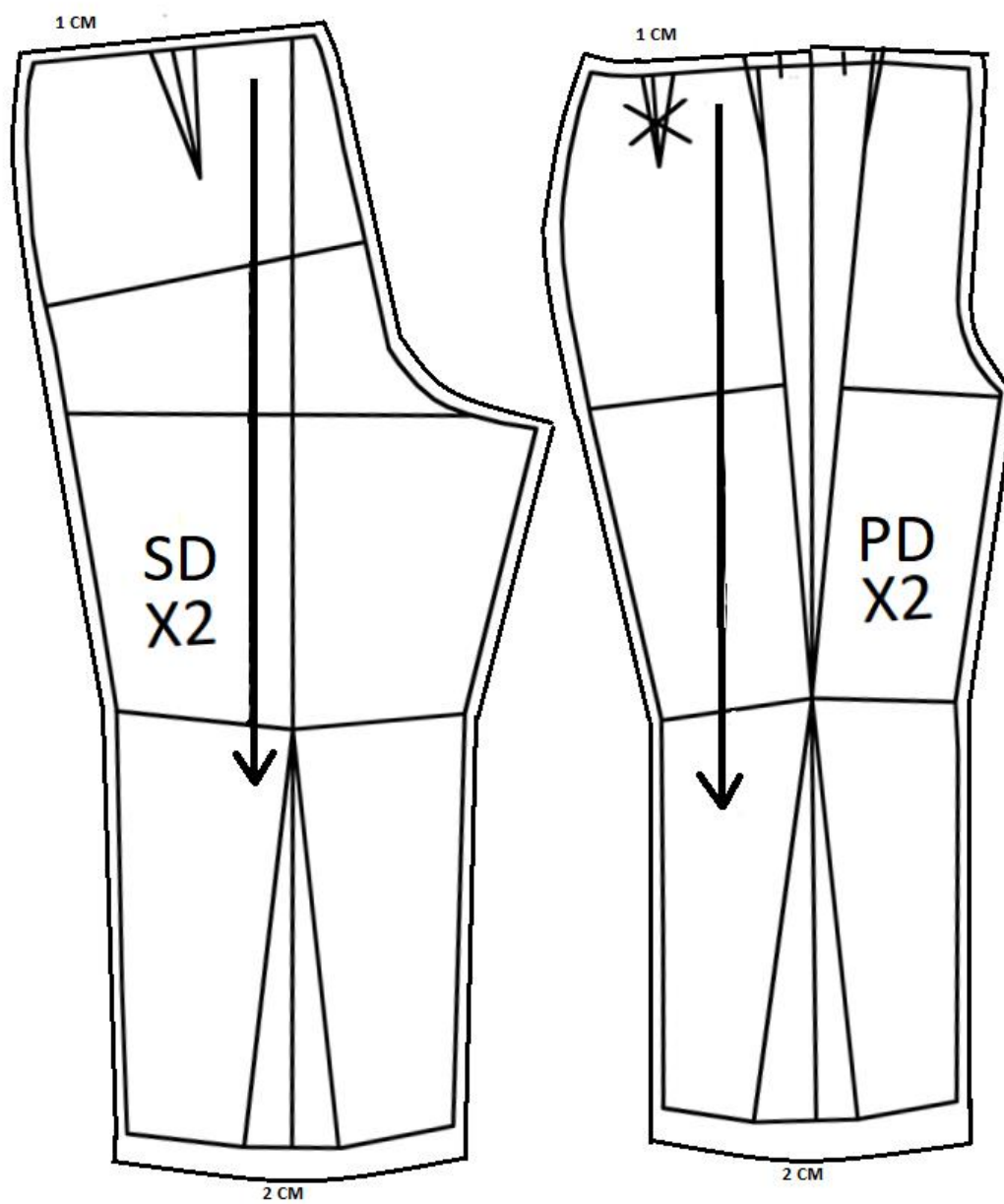
Slika 33. Modelirani kroy bluže s dodatkom podlistka i šavova

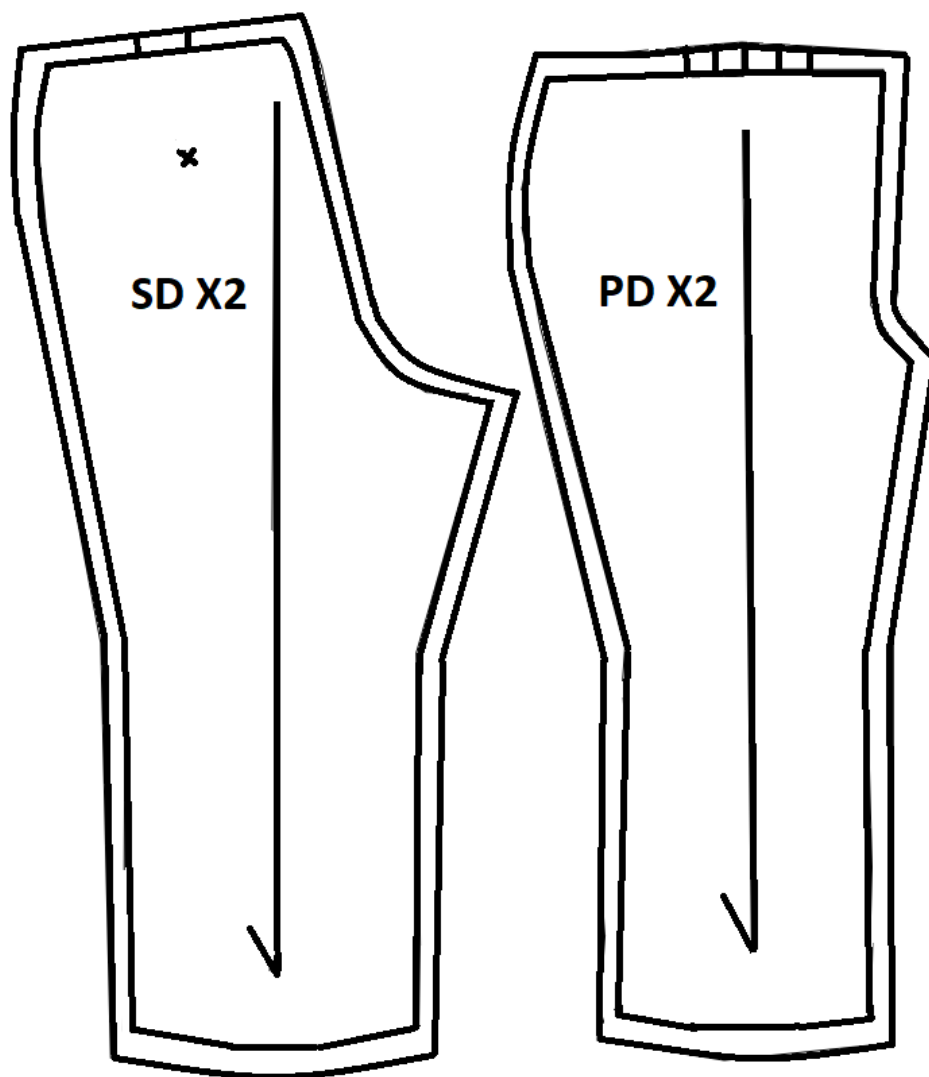
Slika 34. Krojni dijelovi sa šavnim dodatcima

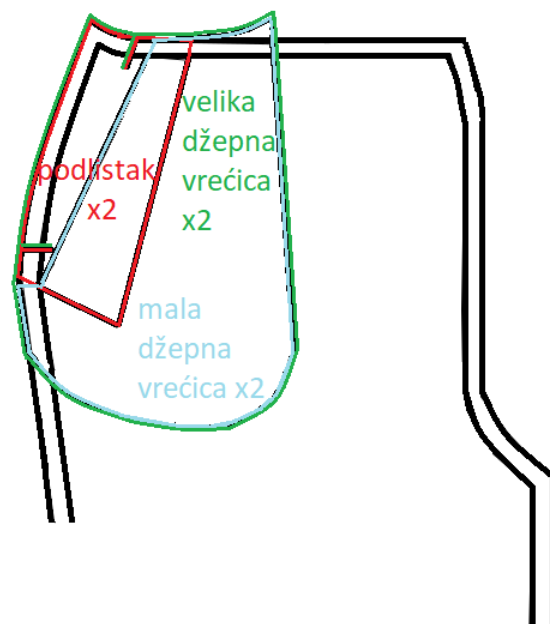
Slika 35. Konstrukcija klasičnih ženskih hlača

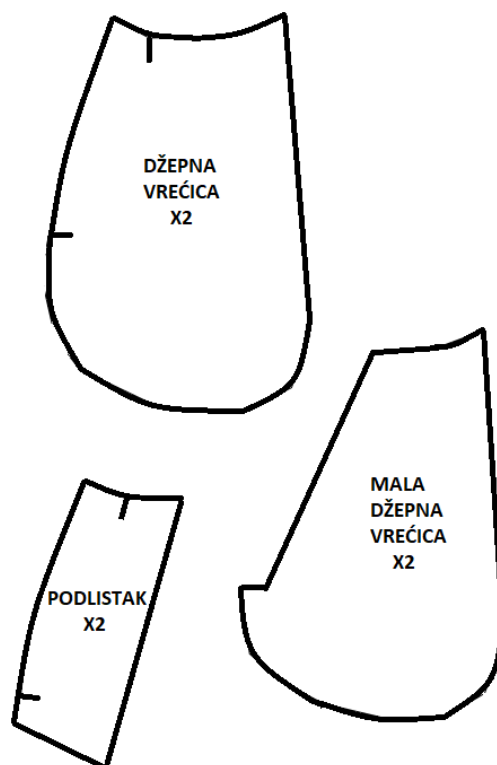
Slika 36. Modelirani kroj hlača sa šavnim dodatcima

Slika 37. Krojni dijelovi sa šavnim dodatcima

Slika 38. Konstrukcija džepa, džepnih vrećica i podlistka pomoću programa Inkscape i Photoshop

Slika 39. Krojni dijelovi sa šavnim dodatcima

8.3. Izrada

Model se radi u dva dijela. Nakon ušivanja svih ušitaka, nabora, džepova te na prednjem dijelu podlistka na preklopu, spajaju se gornji i donji dio u području struka. Nakon toga spaja se rameni šav prednjeg i stražnjeg dijela. Između koraka svi šavovi se obamiću i zapeglavaju. Zatim se prišiva patentni zatvarač na lijevom bočnom šavu te se zatvara desna bočna strana i unutarnji šavovi donjeg dijela. Na kraju se porubljuju nogavice dva puta po 1 cm, orukavlje se obamiće i porubljuje za tu širinu. Nakon izrade modela, skicira se motiv koji će se vesti. Prvo je skiciran i izvezen motiv maka punim plosnim bodom, odnosno tehnikom zlatom naskroz. Zatim je skiciran motiv stabljike biljke i izvezen lančićem. Prilikom veza lančićem umeću se zlatne perle. Zatim se dodatno prišivaju perle kako bi se upotpunile praznine i povezao cijeli motiv duž vratnog izreza na pd i sd. Na kraju slijedi završno peglanje.

8.4. Kolekcija

Slika 40. Model iz kolekcije

Slika 41. Model iz kolekcije

Slika 42. Model iz kolekcije

Slika 43. Model iz kolekcije

Slika 44. Model iz kolekcije

Slika 45. Model iz kolekcije

Slika 46. Model iz kolekcije

Slika 47. Model iz kolekcije

Slike 48. Model iz kolekcije

Slika 49. Model iz kolekcije

Slika 50. Skica za zlatovez

Slika 51. Realizirani model

Slika 52. Realizirani model

Slika 53. Realizirani model

9. ZAKLJUČAK

Hrvatska etnologija tekstila i odjeće iako još vrlo ne istraženo područje, pokazuje raznolikost, ljepotu, bogatstvo, snalažljivost i umijeće koje su naši stari prenjeli i pokazivali kroz odijevanje. Tehnika zlatoveza, iako danas korištena u manjoj mjeri nego početkom 20. stoljeća, oduvijek je bila pokazatelj bogatstva i ljepote koju predstavlja slavonska zemlja. Zlatovez se i danas najčešće koristi u ukrašavanju iznimno svečanih odora i ostalih tekstilnih proizvoda te je ostao prepoznatljiv simbol karakterističan za istočnu Slavoniju, a prepoznat diljem Republike Hrvatske. Tradicionalna odjeća danas sve više izumire, a treba se raditi na tome kako bi se očuvala i prikazala u novom svijetlu u duhu današnjeg vremena, ali s odjekom toga što i kakva je ona nekada bila i svu raznolikost koju nosi cjelokupna hrvatska tradicijska odjeća te prezentirati svo bogatstvo koje ona predstavlja. Kolekcijom od 10 modela inspiriranom tradicionalnom narodnom odjećom pokušava se oživjeti i prezentirati hrvatska tradicija u novom svijetlu. Kolekcija donosi modelirane varijante izvornih krojeva, korištenje izvornih motiva izvazanih zlatovezom te model izrađen od tekstilnog materijala slično onomu koji se izvorno koristio, kroja inspiriranog izvornim te ukrašen tehnikom zlatoveza kako bi na suvremen način prikazivao ono staro. Sve to pridonosi ostvarivanju cilja da hrvatsko tradicijsko odijevanje prezentirano suvremenom varijantom bude prepoznato diljem svijeta kao simbol Hrvatske ljepote, znanja, umijeća i tradicije.

LITERATURA

Blašković, V. : Lijepa naša: Monografija Hrvatske, Spektar Zagreb, Jugoslavija, 1974.

Čapo Žmegač, J. ; Muraj, A. ; Vitez, Z. ; Grbić, J. ; Belaj, V. : Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskog puka, Matica Hrvatska, Zagreb, 1998.

Ivanković, I. i Šimunović, V. : Hrvatske narodne nošnje, Multigraf d.o.o., Zagreb, 2001.

Juzbašić, J. : Slavonski zlatovez, Zavičajni muzej Stjepa Gruber, Županja, 2018.

Juzbašić, J. : Zlatovez na području istočne Hrvatske: Prigodom „Šokačkog sijela 2008.“, Zavičajni muzej Stjepan Gruber, Županja, 2008.

Lechner, Z. : Tadićjska kultura Slavonije, Baranje i Srijema, Hrvatsko društvo folklorista, Zagreb, 2000.

Šabić, V. : Ruho: Iz etnografskog odjela Muzeja Slavonije, IBL Osijek, 2002.

Ujević, D. ; Rogale, D. ; Hraslinski, M. : Tehnike konstrukcije i modeliranja odjeće, Tekstilno-tehnološki fakultet, Zagreb, 2010.

IZVORI

<https://djakovacki-vezovi.hr/> (19.12.2018.)

<http://narodni.net/tradicionalno-zensko-ukrasavanje-kose/> (21.12.2018.)

Osobni razgovor s gosp. Anom Muhar, članicom udruge „Šokačka grana“, rođenom i odraslom u Levanjskoj Varoši. Svi predmeti (Slike 14-21) opisani u radu su u vlasništvu gosp. Muhar. (09.07.2019.)

IZVORI ZA SLIKE

Slika 1. Đakovački bušari - <https://radio.hrt.hr/radio-osijek/clanak/najavljeni-akovacki-busari/137830/>

Slika 2. „Izbor najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji- 47. Brodsko kolo, 2011.“ Marija Milašinović, Podvinje- u nošnji mladenke - <https://fa-broda.hr/47-brodsko7.htm>

Slika 3. Konjička zaprega - <https://radio.hrt.hr/radio-osijek/clanak/pedeset-i-prvi-akovacki-vezovi-slavonac-sam-i-time-se-ponosim/146913/>

Slika 4. Đakovačka nošnja- bluza, šamija, dukati i šalange - <http://www.adriaticnews.info/hr/putovanja/502-narodna-nosnja-slavonije-ples-zlata-i-dukata>

Slika 5. Slavonski šešir- klobuk - <https://www.034portal.hr/index.php?id=5279>

Slika 6. Vez ubjeranjem - <http://zlatovez.com/tehnike.htm>

Slika 7. Vez naskroz - <http://zlatovez.com/tehnike.htm>

Slika 8. Vez zlatom preko papira - <http://zlatovez.com/tehnike.htm>

Slika 9. Detalji marame za vrat bogato izvezene zlatovezom preko papira i ispunjene katorima
Iz zbirke Dragana Dražića iz Selne.

Foto: Zvonimir Tanocki, 2015. - Juzbašić, J. : Slavonski zlatovez, Zavičajni muzej Stjepa Gruber, Županja, 2018.

Slika 10. Razne vrste perlica za zlatovez - <https://perlica.eu/trgovina/dijelovi-za-nakit/perlice-za-zlatovez>

Slika 11. Slavonski motivi- zlatovez Katice Horvat - <http://www.valpovstina.info/index.php/kultura/knjiznice/2599-izlozba-zlatoveza>

Slika 12. Gorjanske Ljelje- kraljice, predvodnice povorke - <http://www.republika.eu/novost/28977/65-folklornih-skupina-vise-od-40-svatovskih-zaprega-i-stotinjak-jahaca-na-svecanoj-povorci-48.-dakovackih-vezova>

Slika 13. Nošnja Levanjske Varoši - <https://www.pinterest.com/pin/356558495478146831/>

Slika 14. Detalji s crne vezenke- održavanje faldi, 15. Rukav vezenke, 16. Detalj s rukava, 17. Pojas tkanica, 18. Šamija zrcalcima po glotu- 1926. godine, 19. Šamija bilom svilom, 20., 21. Zlatara ritka- prednja i stražnja strana – Slikano osobnim fotoaparatom predmete u vlasništvu gosp. Ane Muhar

Slika 22. Djelovi nošnje Levanjske Varoši - <http://zlatovez.com/galerija.htm>

Slika 23.-30. Razrada ideja – skice; modeli 1-18 – Slikano osobnim fotoaparatom, autorski rad studentica Doriane Duić

Slika 31. Odabrani model za konstrukciju – Slikano osobnim fotoaparatom, autorski rad studentica Doriana Duić

Slika 32. Konstrukcija klasične bluze s ušitkom – Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 33. Modelirani kroj bluze s dodatkom podlistka i šavova - Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 34. Krojni dijelovi sa šavnim dodatcima - Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 35. Konstrukcija klasičnih ženskih hlača - Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 36. Modelirani kroj hlača sa šavnim dodatcima - Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 37. Krojni dijelovi sa šavnim dodatcima - Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 38. Konstrukcija džepa, džepnih vrećica i podlistka pomoću programa Inkscape i Photoshop – Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 39. Krojni dijelovi sa šavnim dodatcima - Izrađeno u programu Inkscape i Photoshop, izradili studenti Doriana Duić i Domagoj Šokčević

Slika 40. – 49. Model iz kolekcije – Autorski rad studentice Doriane Duić

Slika 50. Skica za zlatovez – Autorski rad Doriane Duić

Slika 51.- 53. Realizirani model – Slikano osobnim fotoaparatom